

De aansluiting deel drie: bijna tien jaar verder

mr. W. Wolbers LL.M., mr. M.E. Brinkman en mr. J.E. Janssen¹

In 2006 en 2009 was Jan Erik Janssen de (co-)auteur van artikelen over het aansluitingsbegrip in het energierecht, hierna aangehaald als het eerste artikel en het tweede artikel.² In de bijna tien jaar sinds het tweede artikel hebben zich veel ontwikkelingen rondom het aansluitingsbegrip voorgedaan, meer dan genoeg om een trilogie over de aansluiting te rechtvaardigen. In dit derde artikel geven de auteurs een overzicht van enkele belangrijke ontwikkelingen in de wet- en regelgeving, de rechtspraak en de beschikkingspraktijk van de Autoriteit Consument en Markt (hierna: de ACM) sinds het tweede artikel.

1. Wettelijke definities

1.1. Elektriciteitsaansluiting

Tot 1 januari 2014 definieerde de Elektriciteitswet 1998 (hierna: E-wet) een aansluiting als 'één of meer verbindingen tussen een net en een onroerende zaak als bedoeld in artikel 16, onderdelen a tot en met e, van de Wet waardering onroerende zaken, dan wel tussen een net en een ander net op een ander spanningsniveau'.³ Deze definitie bestond uit twee delen: (1) verbindingen tussen een net en een onroerende zaak: en (2) verbindingen tussen een net en een net op een ander spanningsniveau. Onder verbindingen moeten fysieke verbindingen worden verstaan.⁴ Onder een 'net' verstaat de E-wet 'één of meer verbindingen voor het transport van elektriciteit en de daarmee verbonden transformator-, schakel-, verdeel- en onderstations en andere hulpmiddelen, behoudens voor zover deze verbindingen en hulpmiddelen onderdeel uitmaken van een directe lijn of liggen binnen de installatie van een producent of van een afnemer'.⁵ Het 'net op zee' valt hier ook onder.⁶

Eind 2010 oordeelde het College van Beroep voor het bedrijfsleven (hierna: CBB) in Dobbestroom dat

de verbindingen tussen het particuliere net van Dobbestroom en het openbare net van Enexis niet vielen onder de definitie van aansluiting, aangezien de netten 'niet van een ander spanningsniveau' zijn.⁷ De netbeheerder kon op basis van deze uitspraak geen tarieven in rekening brengen bij Dobbestroom terwijl hij als gevolg van de verbinding tussen zijn net en het particuliere net wel kosten maakte ten behoeve van de eigenaar van dat particuliere net. Het CBB ging daarbij niet in op het feit dat netten ook zelfstandige onroerende zaken zijn⁸ en zo dus onder het eerste deel van de definitie kunnen vallen. De uitspraak zorgde daarmee voor onduidelijkheid over de juridische kwalificatie van verbindingen tussen netten op hetzelfde spanningsniveau. Die onduidelijkheid was voor de wetgever de aanleiding om de definitie op 1 januari 2014 te verduidelijken.⁹ Van een aansluiting was vanaf die datum sprake bij 'één of meer verbindingen tussen een net en een onroerende zaak als bedoeld in artikel 16, onderdelen a tot en met e, van de Wet waardering onroerende zaken, waaronder begrepen één of meer verbindingen tussen een net dat wordt beheerd door een netbeheerder en een net dat beheerd wordt door een ander dan die netbeheerder'. Uit deze definitie volgt dat verbindingen tussen twee netten aansluitingen zijn, zolang de netten van verschillende partijen zijn. In het geschilbesluit in de zaak Utility Support Group (hierna: USG) tegen Enexis stelde de ACM zich op het standpunt dat de wetswijziging per 1 januari 2014 geen wijziging maar een verduidelijking van de bestaande situatie inhield. Volgens de ACM viel een verbinding tussen twee netten van een gelijk spanningsniveau ook vóór 1 januari 2014 onder het aansluitingsbegrip, omdat een net een onroer-

1. Wilko Wolbers is senior jurist bij de ACM en betrokken (geweest) bij verschillende zaken die in dit artikel worden behandeld. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven en vertegenwoordigt niet de visie van de ACM. Martha Brinkman en Jan Erik Janssen zijn advocaat bij Stek en betrokken (geweest) bij verschillende zaken die in dit artikel worden behandeld. Martha en Jan Erik hebben dit artikel eveneens op persoonlijke titel geschreven.

2. J.E. Janssen, 'De aansluiting revisited', *NTE* 2009, nr. 3/4, p. 155-163 en J.E. Janssen en F. Wenting, 'De 'aansluiting' in de Elektriciteitswet 1998', *NTE* 2006, nr. 5, p. 155-164.

3. De definitie van 'aansluiting' stond en staat in art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel b, E-wet.

4. Zie onder meer CBB 17 juni 2015, ECLI:NL:CBB:2015:214 (*KUN en UT*), r.o. 5.2 en CBB 23 juli 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BX4127 (*Dow*), r.o. 6.1.1.

5. Art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel i, E-wet.

6. *Kamerstukken II* 2015/16, 34 401, nr. 3, p. 15.

7. CBB 30 december 2010, ECLI:NL:CBB:2010:BP1763 (*Dobbestroom I*). Zie ook CBB 1 februari 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BV3169 (*Dobbestroom II*) en CBB 23 januari 2014, ECLI:NL:CBB:2014:14 (*Dobbestroom III*).

8. Vergelijk de kabelarresten van de Hoge Raad van 6 juni 2003, ECLI:NL:HR:2003:AD3578 en AD3591.

9. *Kamerstukken II* 2012/13, 33 493, nr. 3, p. 9-10.

rende zaak is en er bijgevolg sprake is van een verbinding tussen een net en een onroerende zaak.¹⁰ Op 1 april 2016 is de definitie van aansluiting in de E-wet opnieuw gewijzigd. Toegevoegd is dat verbindingen 'tussen het net op zee en een windpark op zee' ook aansluitingen zijn.¹¹ Deze toevoeging was nodig omdat de Wet waardering onroerende zaken (hierna: WWOZ) niet van toepassing is in de exclusieve economische zone (tot ongeveer 370 kilometer buiten de kust van Nederland).¹² Daarmee is het aansluitingsbegrip uitgebreid buiten het toepassingsbereik van de WWOZ.

1.2. Gasaansluiting

De Gaswet definieerde een aansluiting tot 1 januari 2014 als 'één of meer verbindingen tussen een gastransportnet en een onroerende zaak als bedoeld in artikel 16, onderdelen a tot en met e, van de Wet waardering onroerende zaken'.¹³ Net als bij elektriciteit wordt met verbindingen bedoeld op fysieke verbindingen.¹⁴ De Gaswet definieert een 'gastransportnet' als 'niet tot een gasproductienet behorende, met elkaar verbonden leidingen of hulpmiddelen bestemd of gebruikt voor het transport van gas, met inbegrip van hulpmiddelen en installaties waarmee ondersteunende diensten voor dat transport worden verricht, behoudens voor zover deze leidingen en hulpmiddelen onderdeel uitmaken van een directe lijn of gelegen zijn binnen de installatie van de afnemer'.¹⁵ De definitie van gasaansluiting gaat niet in op de status van verbindingen tussen twee gastransportnetten. Uit de parlementaire geschiedenis blijkt dat is bedoeld om verbindingen tussen gastransportnetten niet onder het begrip aansluiting te laten vallen.¹⁶

Op 1 januari 2014 heeft de wetgever de aansluitingsdefinitie in de Gaswet gelijk getrokken met de definitie uit de E-wet. Van een gasaansluiting is sprake bij 'één of meer verbindingen tussen een gastransportnet en een onroerende zaak als bedoeld in

artikel 16, onderdelen a tot en met e, van de Wet waardering onroerende zaken, waaronder begrepen één of meer verbindingen tussen een gastransportnet dat wordt beheerd door een netbeheerder en een gastransportnet dat beheerd wordt door een ander dan die netbeheerder'. De wetgever merkt daarbij op dat ook bij gas verbindingen tussen twee gastransportnetten, ook als deze op dezelfde druk worden bedreven, worden aangemerkt als aansluiting.¹⁷ Deze stroomlijn met elektriciteit had tot gevolg dat de ACM verbindingen tussen twee gastransportnetten van regionale netbeheerders moest aanmerken als aansluiting en er inkoopkosten voor het transport van gas tussen deze netbeheerders ontstonden.¹⁸

Als onderdeel van de aansluiting definieert de Gaswet ook het 'aansluitpunt'. Het aansluitpunt is 'het deel van de aansluiting vanaf het gastransportnet tot en met de eerste afsluiter'.¹⁹ Op grond van de Wet voortgang energietransitie²⁰ (hierna: de wet VET), die de E-wet en Gaswet gefaseerd wijzigt, vervalt het begrip 'aansluitpunt' op een nog nader vast te stellen datum.²¹ Zoals verderop wordt toegelicht, wijzigt daardoor ook het domein van de netbeheerder voor aansluitingen met een doorlaatwaarde van meer dan 40m³(n) per uur.

1.3. Afnemer en wettelijke uitzonderingen

Een 'afnemer' is in de E-wet gedefinieerd als 'een ieder, met uitzondering van de netbeheerder op zee, die beschikt over een aansluiting op een net'.²² De uitzondering voor de netbeheerder op zee is toegevoegd om te voorkomen dat de netbeheerder op zee aansluit- en transporttarieven moet betalen.²³ Dat lijkt een praktische reden te hebben, omdat TenneT TSO (hierna: TenneT) zowel het net op zee als het landelijke transportnet waarop het net op zee is aangesloten beheert.

Een afnemer is in de Gaswet gedefinieerd als 'een persoon met een aansluiting op een gastransportnet'.²⁴ Het onderscheid tussen 'een ieder' (E-wet) en 'een persoon' (Gaswet) is in de praktijk niet van belang.²⁵

Een afnemer is daarmee iemand (een natuurlijk persoon of een rechtspersoon) 'die beschikt over' res-

10. Geschilbesluit van 21 oktober 2015 van de ACM, met zaaknummer 15.0629.12 (USG/Enexis). Het CBB is in beroep niet op dit punt ingegaan en heeft op andere gronden vastgesteld dat USG door middel van de verbindingen met het net van Enexis toegang was verschaft tot dat net en bijgevolg tarieven aan Enexis verschuldigd was. Het geschilbesluit is daarbij door het CBB in stand gelaten. Zie CBB 1 december 2016, ECLI:NL:CBB:2016:350. Het geschil USG/Enexis had betrekking op de periode tot 1 januari 2008. Zie voor de periode vanaf 1 januari 2008 het Geschilbesluit van 1 september 2016 van de ACM, met zaaknummer 16.0458.12 (USG/TenneT). Het CBB heeft ook dit geschilbesluit in beroep in stand gelaten en daarbij de eerdere uitspraak van 1 december 2016 bekrachtigd. Zie CBB 13 juli 2017, ECLI:NL:CBB:2017:297.

11. Stb. 2016, 116.

12. Kamerstukken II 2015/16, 34 401, nr. 3, p. 15.

13. Art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel m, Gaswet.

14. Zie de uitspraak van het CBB in de zaak KUN en UT, hiervoor aangehaald, r.o. 5.2.

15. De definitie van 'aansluiting' stond en staat in art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel d, Gaswet.

16. Kamerstukken II 1999/2000, 26 463, nr. 56, p. 3.

17. Kamerstukken II 2012/13, 33 493, nr. 3, p. 10.

18. Methodebesluit regionale netbeheerders gas 2017-2021 van 30 augustus 2016, randnummers 85, 226-229.

19. Art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel aa, Gaswet.

20. Stb. 2018, 109.

21. Zie voor het (eerste) inwerkingtredingsbesluit: Stb. 2018, 129.

22. Art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel c, E-wet.

23. Zie Kamerstukken II 2015/16, 34 401, nr. 3, p. 15 en 17.

24. Art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel o, Gaswet. De Gaswet kent daarnaast ook netgebruikers. Een netgebruiker is volgens art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel l, Gaswet 'degene voor wie met behulp van een gastransportnet het transport van gas wordt verricht'. In de praktijk is bij het landelijk gastransportnet sprake van netgebruikers en bij regionale gastransportnetten van afnemers.

25. Zie het tweede artikel, p. 155.

pectievelijk 'mer' een aansluiting – dat wil zeggen een verbinding tussen het openbare net van een netbeheerder en een onroerende zaak als bedoeld in art. 16 WWOZ.²⁶ Wij menen dat het verschil in terminologie bij de E-wet en Gaswet hier geen praktische betekenis heeft.

In verschillende zaken is de vraag aan bod gekomen wanneer sprake is van iemand die beschikt over een aansluiting. In het geschilbesluit in de zaak JWM Putten heeft de ACM geoordeeld dat een afnemer een ieder is die beschikt over een verbinding tussen een net en een afgebakend WOZ-object. Een afnemer kan daarbij volgens de ACM de eigenaar van het WOZ-object zijn, maar bijvoorbeeld ook een huurder.²⁷ Het eigenaarsdeel en gebruikersdeel van de WOZ-beschikking zijn daarbij voor de ACM leidend. In de zaak Nyrstar koos de Rechtbank Gelderland voor een andere benadering. Volgens de rechtbank bracht een richtlijnconforme uitleg van de E-wet met zich mee dat Nyrstar kwalificeerde als een afnemer, omdat zij 'immers de installatie [exploiteert] en daartoe in die zin 'de beschikking over een aansluiting' [heeft] waarmee zij toegang heeft tot het net van TenneT en Nyrstar via die verbindingen van elektriciteit [wordt] voorzien'. Het feit dat Nyrstar om fiscale of andere redenen niet een WOZ-beschikking op haar eigen naam had staan kon daar volgens de rechtbank niet aan afdoen.²⁸ Het CBB heeft zich nog niet expliciet uitgesproken over de vraag of een partij uitsluitend als afnemer kan kwalificeren in de zin van de E-wet of Gaswet indien hij op eigen naam een WOZ-beschikking voor het door hem gebruikte (deel van een) WOZ-object heeft. Mogelijk komt hier in de komende tijd meer duidelijkheid over, bijvoorbeeld naar aanleiding van het beroep in de zaak JWM Putten.

Verder betekent het feit dat de afnemer moet beschikken over een fysieke verbinding tussen een onroerende zaak en het net niet dat die verbinding altijd rechtstreeks moet zijn. In de zaak Parenco was bijvoorbeeld sprake van een verbinding via een gehuurde transformator.²⁹ Daarbij gaat de ACM uit van de 'feitelijke fysieke werkelijkheid'.³⁰

In art. 1 van de E-wet is, na een recente vernummering in het zesde lid, al geruime tijd een bepaling opgenomen op grond waarvan windmolens op land die 'behoren tot eenzelfde onderneming of instelling en die onderlinge technische, organisatorische of functionele bindingen hebben en in elkaars onmiddellijke nabijheid zijn gelegen' worden geacht te beschikken over één aansluiting. Deze bepaling is bij amendement aan de E-wet toegevoegd om te voorkomen 'dat exploitanten van grote windparken van de gereuleerde standaardaansluitingen oneigenlijk gebruik kunnen maken, door een groot windpark op te knippen in kleinere eenheden, teneinde op deze (oneigenlijke) wijze kosten voor netinvesteringen af te wentelen op netbeheerders en afnemers'.³¹ Door windparken zodanig op te knippen dat twee of meer standaardaansluitingen kunnen worden aangevraagd in plaats van één grote aansluiting van meer dan 10 MVA zou zonder deze bepaling een zeer groot deel van de door de netbeheerders ten behoeve van die windproducenten gemaakte kosten (de diepe aansluitkosten) kunnen worden afgewenteld op de netbeheerders en daarmee via het transporttarief op de overige afnemers (socialisering). Dat deze regeling alleen ziet op windparken en voor zonneparken ontbreekt,³² is naar ons idee moeilijk te verklaren. Het lijkt wenselijk dat de wetgever deze omissie herstelt, zeker omdat zonneparken op steeds grotere schaal worden ontwikkeld door de toenemende vraag naar duurzaam opgewekte elektriciteit.

Op grond van de wet VET zijn vanaf 1 juli 2018 nieuwe bepalingen aan de E-wet en de Gaswet toegevoegd specifiek voor wooncomplexen voor studenten.³³ Kamers in zulke studentencomplexen kunnen zelfstandige wooneenheden en daarmee onroerende zaken zijn onder de WWOZ.³⁴ Elke studentenkamer zou daarmee een individuele aansluiting kunnen krijgen. Dat achtte de wetgever niet efficiënt. De nieuwe bepalingen regelen daarom dat wooneigenaren kunnen kiezen voor een collectieve aansluitingen. Dat is vormgegeven doordat dergelijke wooncomplexen als één onroerende zaak worden beschouwd voor de E-wet en de Gaswet als de eigenaar hierom verzoekt bij de netbeheerder. Het lijkt een bewuste keuze van de wetgever om deze bepaling te beperken tot studentencomplexen en niet, bijvoorbeeld, uit te breiden naar andere wooncomplexen of bedrijfsverzamelgebouwen waarbij dezelfde problematiek van collectief of individueel

26. Als gevolg van de verwijzing naar art. 16 WWOZ in art. 1, eerste lid, aanhef en onderdeel b, E-wet en art. 1, aanhef en onderdeel m, Gaswet. Aansluitingen tussen twee netten en met het net op zee worden in deze paragraaf verder buiten beschouwing gelaten.

27. Geschilbesluit van 9 januari 2018 van de ACM, met zaaknummer 17.0637.12 (*JWM Putten/Liander*), randnummers 39-41 en geschilbesluit van 26 juni 2018 van de ACM, met zaaknummer ACM/18/030725 (*Friesland-Campina/Liander*), randnummer 24. Er lopen beroepen tegen deze geschilbesluiten. Zie ook de beslissingen op bezwaar van 1 oktober 2018 van de ACM met zaaknummers ACM/18/033530 en ACM/18/033527 (*Ten Cate*), randnummer 21.

28. Rechtbank Gelderland 28 maart 2018, ECLI:NL:RB-GEL:2018:1578 (*Nyrstar/TenneT*), r.o. 4.5.

29. Geschilbesluit van 26 augustus 2016 van de ACM, met zaaknummer 15.0995.12 (*Parenco/TenneT*).

30. Geschilbesluit in de zaak Friesland Campina, hiervoor aangehaald, randnummer 26, met verwijzing naar de wetgeschiedenis en de uitspraak van het CBB

van 30 april 2014, ECLI:NL:CBB:2014:167 (*Sapa/Liander*), r.o. 5.4.1-5.4.4. Zie ook CBB 29 augustus 2017, ECLI:NL:CBB:2017:352, r.o. 3.4, onder punt 5.

31. *Kamerstukken II* 2005/06, 30 305, nr. 15.

32. Zie het geschilbesluit van 12 september 2018 van de ACM, met zaaknummer ACM/18/032734 (*Nij Altoena/Liander*), randnummer 40.

33. Art. 1, vierde lid, E-wet en art. 1, vierde lid, Gaswet.

34. Art. 16, onderdeel c, WWOZ.

aansluiten speelt,³⁵ zoals ook wordt geïllustreerd door de zaak JWM Putten.³⁶

2. Aansluitplicht

2.1. Aansluitplicht elektriciteit en meerdere leveranciers op een aansluiting

Een netbeheerder is verplicht degene die daarom verzoekt te voorzien van een aansluiting op zijn net tegen een tarief en voorwaarden zoals bepaald in of krachtens de E-wet.³⁷ Daarbij dient de netbeheerder zich te onthouden van iedere vorm van discriminatie tussen partijen die een aansluiting aanvragen.³⁸ De aansluitplicht voor netbeheerders zorgt ervoor dat partijen recht hebben op toegang tot het elektriciteitsnet. Voor elektriciteit is dit toegangsrecht op Europees niveau geborgd.³⁹ In de hiervoor aangehaalde USG-zaken⁴⁰ stelt het CBB met verwijzing naar het standaardarrest van het Hof van Justitie van de EU (hierna: het Hof) in de zaak Sabatauskas⁴¹ en het arrest van het Hof in de zaak Essent Belgium⁴² dat toegang tot het net moet worden opgevat als het recht om elektriciteitsnetten te gebruiken en dat die toegang tegen redelijke prijzen en niet-discriminerende tarieven moet geschieden om ervoor te zorgen dat alle marktdeelnemers daadwerkelijk toegang tot de markt hebben.⁴³

In de E-wet is het recht op toegang vertaald in een vrij absolute en nauw ingekaderde aansluitverplichting, neergelegd in de art. 23 en 27 E-wet en nader uitgewerkt in de door de ACM vastgestelde

Tarievencode elektriciteit (hierna: TCE).⁴⁴ In een aantal zaken kwam de vraag aan bod in hoeverre de absolute aansluitplicht ruimte laat voor de netbeheerder om voorwaarden te stellen bij de aanleg van de aansluiting. In de zaak Century Aluminium Vlissingen oordeelde de Rechtbank Gelderland dat een aansluit- en transportovereenkomst waarin door TenneT was bedongen dat de aansluiting in overeenstemming moest worden gebracht met de E-wet niet in strijd was met de E-wet.⁴⁵ In het geschilbesluit in de zaak JWM Putten oordeelde de ACM, met verwijzing naar de zaak Century Aluminium Vlissingen, dat het niet uitgesloten is dat netbeheerders voorwaarden stellen. In het concrete geval was het volgens de ACM echter, nu er verder geen technische belemmeringen waren, niet toegestaan voor de netbeheerder om de aanleg van een aansluiting te koppelen aan de voorwaarde om een geschil bij de ACM aanhangig te maken.⁴⁶ Verder oordeelde de ACM in het geschilbesluit in de zaak Meerwind dat het de netbeheerder niet is toegestaan om bij het realiseren van een maatwerk-aansluiting (waarbij op verzoek van de afnemer geen storingsreserve werd gerealiseerd) in de aansluit- en transportovereenkomst te bedingen dat de afnemer in zijn geheel afstand doet van de bepalingen in de Netcode Elektriciteit inzake compensatievergoeding bij storingen.⁴⁷ Tot slot stelde de ACM in de zaak Wårstilå vast dat afnemers en netbeheerders alleen een beroep kunnen doen op de rechten en plichten uit de E-wet wanneer een aansluiting op verzoek van een partij door de netbeheerder is gerealiseerd.⁴⁸ Daarvan was in Wårstilå geen sprake, doordat de aansluitingen niet op verzoek van de desbetreffende partijen waren ontstaan, maar door wijzigingen in WOZ-eigendom.

Op grond van art. 23, derde lid, E-wet dient een aansluiting door de netbeheerder te worden gerealiseerd binnen een redelijke termijn, welke termijn voor aansluitingen tot 10 MVA in ieder geval wordt geacht te zijn verstreken na achttien weken.⁴⁹ In de

35. De wetgever heeft in dit verband overwogen (*Kamerstukken II 2016/17, 34 627, nr. 3, pp. 24-25*): 'Deze bijzondere situatie geldt alleen voor studentencomplexen. Het is niet wenselijk dat verhuurders van andere wooncomplexen niet langer wettelijk verplicht zijn mee te werken aan individueel aansluiten van een wooneenheid. Om te garanderen dat de mogelijkheid voor collectief aansluiten enkel geldt voor studentencomplexen, wordt de reikwijdte beperkt tot studentencomplexen [...]'.
36. Zie het geschilbesluit in de zaak JWM Putten, hiervoor aangehaald.
37. Art. 23, eerste lid, E-wet.
38. Art. 23, tweede lid, E-wet.
39. Art. 32, eerste lid, Richtlijn 2009/72/EG, zie HvJEU 29 september 2016, ECLI:EU:C:2016:732, HvJEU 9 oktober 2008, EU:C:2008:551.
40. CBB 1 december 2016, ECLI:NL:CBB:2016:350 en CBB 13 juli 2017, ECLI:NL:CBB:2017:297. Zie hierover ook het geschilbesluit van de ACM in de zaak *Friesland Campina*, hiervoor aangehaald, randnummer 27.
41. HvJEU 9 oktober 2008, ECLI:EU:C:2008:551.
42. HvJEU 29 september 2016, ECLI:EU:C:2016:732.
43. Dat en in hoeverre de verplichting om toegang te verschaffen tot het net zich tevens uitstrekt tot gesloten distributiesystemen is (in vervolg op het *Citiworks* arrest van het HvJEU van 22 mei 2008 opnieuw) duidelijk uiteengezet in de conclusie van 13 september 2018 van Advocaat Generaal (AG) Tanchev van het HvJEU in de gevoegde zaken C-262/17, C-263/17 en C-273/17, ECLI:EU:C:2018:709.

44. Zie over de reikwijdte van de aansluitplicht het tweede artikel, p. 159-161.
45. Rechtbank Gelderland 5 juli 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:5711.
46. Geschilbesluit van 9 januari 2018 van de ACM, met zaaknummer 17.0637.12. Netbeheerders hebben op grond van art. 51 E-wet en 19 Gaswet niet de mogelijkheid om een geschilprocedure bij ACM te starten over de juiste uitleg van de wettelijke verplichtingen van netbeheerders. Deze mogelijkheid bestaat alleen voor een partij die een geschil heeft met een netbeheerder, dat wil meestal zeggen afnemers en netbeheerders onderling. Zie *Kamerstukken II 2003/04, 29 372, nr. 3, p. 45* en het besluit van 29 maart 2007 van (de voorganger van) de ACM, met zaaknummer 102378/25.
47. Geschilbesluit van 18 april 2018 van de ACM, met zaaknummer ACM/17/024379 (*Meerwind/Liander*). De beroepsprocedure tegen dit geschilbesluit loopt.
48. Geschilbesluit van 16 januari 2014 en besluit op bezwaar van 13 juni 2014, met zaaknummer 13.0718.12 (*Wårstilå/Enexis*).
49. Zie over deze 18-wekentermijn het tweede artikel, p. 161.

zaak Nedcool heeft de voorzieningenrechter van de Rechtbank Gelderland geoordeeld dat art. 23 E-wet niet alleen ziet op nieuwe aansluitingen maar ook op de verzwarening van bestaande aansluitingen, zodat de in het derde lid genoemde redelijke termijn van maximaal achttien weken ook op verzwareningen tot 10 MVA van toepassing is.⁵⁰ De haalbaarheid van deze termijn lijkt in toenemende mate een probleem voor netbeheerders. De voorzieningenrechter was in de zaak Nedcool echter niet erg gevoelig voor dit argument. Het beroep op overmacht van de netbeheerder dat hij wegens een ernstig tekort aan gekwalificeerd personeel niet aan deze termijn kon worden gehouden werd afgewezen.⁵¹ Het is volgens de voorzieningenrechter aan de wetgever om met een oplossing te komen als blijkt dat de achttien weken termijn structureel niet haalbaar is voor netbeheerders.⁵²

Passend bij het aansluitrecht als het recht op toegang tot het net heeft het CBB in de zaak Knoppert het oordeel van de ACM⁵³ bevestigd dat er geen recht bestaat op meer dan één aansluiting per één onroerende zaak.⁵⁴ Een afnemer kan een tweede (of volgende) aansluiting voor dezelfde onroerende zaak dus niet afdwingen bij de netbeheerder. Daarbij geldt dat het niet is uitgesloten dat, bijvoorbeeld om historische redenen, er meerdere aansluitingen voor dezelfde onroerende zaak bestaan of er onbedoeld aansluitingen ontstaan door wijzigingen in de (WOZ-)eigendom.⁵⁵

Daarnaast is inmiddels vaste rechtspraak dat van een netbeheerder niet kan worden verwacht dat hij te allen tijde beschikt over voldoende transportcapaciteit ten behoeve van nieuwe of verzwaarde aansluitingen, zodat het aansluitrecht niet ook een transportrecht inhoudt.⁵⁶ Het aansluitrecht (uit art. 23 E-wet) en het transportrecht (uit art. 24 E-wet) moeten dus, ondanks hun onderlinge samenhang, los van elkaar worden gezien en beoordeeld.

In een besluit op het handhavingsverzoek van Pawex oordeelde de ACM dat art. 86g, eerste lid, E-wet een netbeheerder niet verplicht meerdere leveranciers op één aansluiting te faciliteren.⁵⁷ Die uitkomst vond de ACM overigens ongewenst, waarna zij de sector heeft opgedragen dit alsnog te regelen door middel van een codewijzigingsvoorstel. Na een intensieve samenwerking tussen de ACM en de sector is het codebesluit meerdere elektriciteitsleveranciers op een aansluiting medio 2017 door de ACM genomen en eind maart 2018 in werking getreden.⁵⁸ Vanaf die tijd kunnen bedrijven er voor kiezen om zijn zelfopgewekte stroom te leveren aan een andere leverancier dan van wie zij stroom afnemen en kan een consument een andere leverancier kiezen voor de laadpaal van zijn of haar elektrische auto dan voor de stroomvoorziening thuis. Het moet daarbij dan wel gaan om twee onderscheiden installaties achter de aansluiting (bijvoorbeeld een laadpaal en een installatie in de woning), waarvoor dan elk een zogenoemd 'allocatiepunt' wordt gegeneerd. Afnemers met één installatie achter de aansluiting kunnen niet meerdere leveranciers kiezen op dezelfde aansluiting.

50. Voorzieningenrechter Rechtbank Gelderland 25 juli 2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:3667, r.o. 4.6. Volledigheids-halve wijzen wij erop dat de netbeheerder tegen deze uitspraak in hoger beroep is gegaan.

51. Idem, r.o. 4.7.

52. Voor aansluiting van een productie-installatie voor de opwek van duurzame elektriciteit of een installatie voor hoogrenderende warmtekrachtkoppeling geldt de termijn van achttien weken eveneens (ook als het gaat om een aansluiting van 10 MVA of groter), maar geldt een hardheidsclausule als de netbeheerder redelijkerwijs niet verweten kan worden als de aansluiting binnen achttien weken niet haalbaar is.

53. Beslissing op bezwaar van 7 april 2010 van de ACM, met zaaknummer 103129/73 (*Knoppert/Westland*), randnummers 41-50.

54. CBB 13 april 2011, ECLI:NL:CBB:2011:BQ3485, r.o. 5.2. Zie ook het geschilbesluit van de ACM in de zaak *Friesland Campina*, hiervoor aangehaald, randnummer 27.

55. Zie het eerste en tweede artikel, waarin is ingegaan op Rechtbank Rotterdam 25 juni 2003, ECLI:NL:RBROT:2003:BP4433 (*Vopak*) en Gerechtshof Amsterdam 12 mei 2005 ECLI:NL:GHAMS:2005:BD9065 (*Prorail*), r.o. 4.7 zoals bekrachtigd in HR 30 maart 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ4063 (*Prorail*), r.o. 3.7.3. Zie tevens *Kamerstukken II 2015/16*, 34 199, nr. 9, p. 4: 'Onder de uitvoeringspraktijk van de Elektricitwet en de Gaswet ligt de nadruk in de regel op het aantal fysieke aansluitingen tussen een WOZ-object en een systeem en kan één WOZ-object beschikken over meerdere aansluitingen'. Zie tevens Rechtbank Gelderland 28 maart 2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:1578 (*Nyrstar/TenneT*), r.o. 4 en het geschilbesluit van 16 januari 2014 van de ACM en de beslissing op bezwaar van 13 juni 2014 van de ACM, met zaaknummer 13.0718.12.

2.2. Aansluitplicht gas en opruimplicht gas

De aansluitplicht voor gas is beperkter dan die voor elektriciteit. Tot 1 juli 2018 gold dat gasnetbeheerders een aansluitplicht hadden tenzij zich in het gebied een warmtenet bevindt of wanneer het vanuit economisch oogpunt niet efficiënt is om de aansluiting te maken (als deze buiten de bebouwde komt ligt).⁵⁹ Het CBB heeft geoordeeld dat het recht van daadwerkelijke leverancierskeuze in art. 66f van de Gaswet een afnemer in een warmtegebied niet het recht geeft op een gasaansluiting.⁶⁰

Vanaf 1 juli 2018 zijn, op grond van de wet VET, twee belangrijke nieuwe uitzonderingen op de aansluitplicht voor aansluitingen met een aansluitcapaciteit van ten hoogste 40m³(n) per uur opgenomen

56. CBB 28 november 2013, ECLI:NL:CBB:2013:264 (*Windpark Roompotsluis*), r.o. 7.3, met verwijzing naar CBB 1 juni 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BW8456 (*Windpark Logistiekweg*) en CBB 1 juni 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BW8457 (*De Graaf Logistics*).

57. Besluit van 14 augustus 2014 van de ACM, met zaaknummer 13.0887.53.

58. Besluit van 13 juli 2017 van de ACM, *Stcrt.* 2017, nr. 39821.

59. Art. 10, zesde lid, Gaswet *juncto* art. 12b, eerste lid, aanhef en onderdeel f, Gaswet, zoals uitgewerkt in hoofdstuk 4 van de Gebiedsindelingscode gas.

60. CBB 25 juli 2016, ECLI:NL:CBB:2016:243, r.o. 4.3.

het nieuwe zevende lid van art. 10 van de Gaswet. Op grond van de eerste uitzondering is vanaf 1 juli 2018 bij nieuwbouw het uitgangspunt dat deze gasvrij wordt opgeleverd. Op dat uitgangspunt wordt alleen weer een uitzondering gemaakt indien een college van burgermeesters en wethouders het gebied waarin het nieuwe bouwwerk wordt gebouwd hebben aangewezen als gebied waar aansluiting op het gastransportnet strikt noodzakelijk is om zwaarwegende redenen van algemeen belang, waaronder begrepen de maatschappelijke kosten en baten. In de ministeriële Regeling gebiedsaanwijzing gasaansluitplicht⁶¹ heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat (hierna: EZK) hier- toe nadere regels gesteld. Op grond van de tweede uitzondering is de aansluitplicht daarnaast vanaf 1 juli 2018 niet meer van toepassing in gebieden die door een besluit van een college van burgemeester en wethouders zijn aangewezen als gebieden waar zich een warmtenet of een andere energie-infrastructuur bevindt of gaat bevinden die kan voorzien in de verwachte warmtebehoefte. Door middel van deze twee maatregelen wordt de gasaansluitplicht voor netbeheerders uitgehold. Dit is in lijn met het streven van de Nederlandse regering om stapsgewijs ‘van het gas af’ te gaan, zoals onder meer neergelegd in de energieagenda en het regeerakkoord.⁶²

Op grond van het nieuwe achtste en negende lid van art. 10 Gaswet moeten de hiervoor genoemde besluiten door het college worden gemeld aan de ACM en moet de ACM van dergelijke gebieden een register bijhouden. Dit register is te vinden op de website van de ACM.⁶³

Met de wet VET komt verder, zoals hiervoor opgemerkt, vanaf een nog te bepalen datum een einde aan het begrip ‘aansluitpunt’. Vanaf dat moment heeft de aansluitplicht ook voor aansluitingen met een aansluitcapaciteit groter dan 40m³(n) per uur weer betrekking op de totale aansluiting in plaats van op alleen het aansluitpunt.⁶⁴ In een overgangsartikel bij de wet VET is bepaald dat voor zover sprake is van aansluitpunten die voor de inwerkingtreding van de gewijzigde aansluitplicht zijn aangelegd, de beheer- en onderhoudsplicht van de netbeheerder zich beperkt tot deze aansluitpunten.⁶⁵

Het is uiteindelijk de bedoeling dat de gasaansluitplicht volledig wordt vervangen door een techniekneutraal warmterecht.⁶⁶

De wet VET introduceert ten slotte ook een plicht voor de netbeheerders om ‘aansluitingen te wijzigen of verwijderen, indien de aangeslotene hierom verzoekt’.⁶⁷ Het tarief voor het wijzigen en verwijderen van een gasaansluiting kan op dit moment per netbeheerder en per aansluiting verschillen.⁶⁸ Een regeling van de verwijderingsbijdrage die (beter) recht doet aan de ambitie om huishoudens van het gas te krijgen is in de maak.⁶⁹

2.3. Aansluitplicht en WOZ-beschikkingen

Zoals in het voorgaande al is opgemerkt, is in de definitie van ‘aansluiting’ in de E-wet en Gaswet aangesloten bij het begrip onroerende zaak als bedoeld in art. 16 WWOZ. Het is vaste beschikkingspraktijk dat de ACM zich op het standpunt stelt dat deze verwijzing met zich brengt dat de afbakening van de onroerende zaak door de relevante gemeente als bevoegd gezag in de zin van de WWOZ leidend is voor de ACM en de netbeheerders.⁷⁰ Deze objectafbakening speelt niet alleen – zoals hiervoor besproken – een rol bij de vraag of (zoals in de zaken JWM Putten en Friesland Campina) sprake is van een of meer ‘afnemers’, maar ook bij de vraag of de aanvrager recht heeft op meerdere kleinere (en goedkopere) standaardaansluitingen (voor ieder afzonderlijk door de gemeente afgebakend WOZ-object) in plaats van één grotere (duurdere) aansluiting. Het verschil in kosten tussen deze varianten is voor rekening van de netbeheerder en daarmee van de overige afnemers van die netbeheerder. In deze beschikkingspraktijk wordt door de ACM (sinds april 2011) verwezen naar de uitspraak van het CBB in de

---

vingsagenda voor de energietransitie zoals opgenomen in *Kamerstukken I* 2017/18, 30 196, G. Zie ook het regeerakkoord, p. 39 en de energieagenda, p. 11 en 65, zoals beiden hiervoor aangehaald.

67. Art. 10, zesde lid, aanhef en onderdeel c, Gaswet.

68. Het tarief voor het wijzigen en verwijderen van een gasaansluiting is op grond van de art. 2.5.1.11, 2.5.1.12 en 2.5.1.15 van de Tarievencode Gas gebaseerd op de voorcalculatorische projectkosten en kan daardoor per netbeheerder en per aansluiting verschillen.

69. Zie in de aanloop hiernaartoe de antwoorden op Kamervragen van de minister van EZK ‘over het bericht ‘afsluitboete’ voor huiseigenaar die gasloos gaat wonen’ van 8 juni 2018. (*Kamerstukken II*, 2017/18, Aanhangsel van de Handelingen, 2375).

70. Zie, bijvoorbeeld, het geschilbesluit van 5 december 2008 van de ACM, met zaaknummer 103018-34 (*Van Noord Tomaten/DNWB*), randnummers 35-42; het geschilbesluit van 17 juli 2009 van de ACM, met zaaknummer 103129/42 (*Knoppert/Westland*), randnummer 44; het geschilbesluit van 19 november 2009 van de ACM, met zaaknummer 103260/50 (*Van Ruijven/Westland*), randnummers 68 en 70; het geschilbesluit in de zaak *JWM Putten*, hiervoor aangehaald, randnummer 44, met verwijzing naar het geschilbesluit van 17 november 2017 van de ACM, zaaknummer 17.0614.12 (*Klaas Puul & Mooijer/Liander*), randnummer 49; geschilbesluit in de zaak *Friesland Campina*, hiervoor aangehaald, randnummer 23 en het geschilbesluit in de zaak *Nij Altoena*, hiervoor aangehaald, randnummers 29-40.

---

61. *Stcrt*, 2018, nr. 36136.

62. ‘Energieagenda: naar een CO²-arme energievoorziening’ van 7 december 2016, p. 11 en p. 64-65 en ‘Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017-2021’ van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie van 10 oktober 2017, hoofdstuk 3.

63. Voor het ‘Register gasaansluitplicht’, zie www.acm.nl/nl/onderwerpen/energie/netbeheerders/gasaansluitplicht/gasregister.

64. Art. 10, zesde lid, Gaswet. Zie over de ‘aansluitplicht’ het tweede artikel, p. 162-163.

65. Art. XI van de wet VET.

66. Zie de brief van de minister van EZK met de wetge-

zaak Knoppert. Daarin oordeelde het CBb dat uit de verwijzing in de definitie van het begrip 'aansluiting' in de E-wet naar de WWOZ volgt 'dat voor de afbakening van het WOZ-object bepalend is de (WOZ-) beschikking daarover van (het gevoegde orgaan of de bevoegde ambtenaar van) de gemeente en niet de feitelijke situatie'.⁷¹ De beroepen tegen, in ieder geval, de geschilbesluiten in de zaken Klaas Puul, JWM Putten en Friesland Campina lopen nog. Het moet worden afgewacht of het CBb haar uitspraak in de zaak Knoppert zal nuanceren of daar anderszins op terugkomt, bijvoorbeeld naar aanleiding van de WOZ-praktijk waarin van één onroerende zaak meerdere onroerende zaken gemaakt kunnen worden⁷² of door de ACM ruimte te geven om af te wijken van duidelijk onjuiste WOZ-beschikkingen.⁷³

3. Reikwijdte aansluiting en grondslag berekening tarieven

3.1. Van 'aansluiting' naar 'net' en over de verantwoordelijkheid voor de aansluiting

Wat betreft de reikwijdte van de aansluiting is eerst belangrijk om vast te stellen of de relevante infrastructuur kwalificeert als een aansluiting of, bijvoorbeeld, als (onderdeel van) een net, een installatie of een directe lijn.

In de parlementaire geschiedenis is door de minister opgemerkt dat bij elektriciteitsverbindingen waarop slechts de eigenaar zelfs is aangesloten geen sprake is van een 'net' in de zin van de E-wet maar van een onderdeel van de installatie van de afnemer, maar dat wel sprake is van een net als ook een derde een aansluiting op die verbindingen krijgt.⁷⁴ In de zaak Salinco heeft het CBb, met verwijzing naar de wetsgeschiedenis, geoordeeld dat wanneer 'meerdere onderscheiden rechtspersonen en/of vennootschappen als producent of afnemer zijn aangesloten op een stelsel van verbindingen, dit stelsel van

verbindingen moet worden beschouwd als een net in de zin van de E-wet'. Naar het oordeel van het College is dit niet anders wanneer deze rechtspersonen en/of vennootschappen deel uitmaken van één en dezelfde groep van ondernemingen en 'eigendoms-verknochtheid' kennen.⁷⁵ Gezien de definitie van 'net' geldt dat 'net' en 'installatie' complementair zijn en markeert de 'aansluiting' de overgang van 'net' naar 'installatie'. Een installatie of deel van de aansluiting kan dus veranderen in een net voor de bepalingen van de E-wet indien daarop een derde (een onderscheiden rechtspersoon als producent of afnemer) wordt aangesloten. Daarvan was volgens de ACM bijvoorbeeld sprake in de zaak Friesland Campina.⁷⁶ In de zaak Sapa oordeelde het CBb dat de definitie van 'net' erop wijst dat voor de kwalificatie van verbindingen als een net volstaat dat de verbindingen 'feitelijk geschikt' zijn voor het transport van elektriciteit naar meer dan één afnemer, ongeacht of die verbindingen ook daadwerkelijk elektriciteit transporteren.⁷⁷

Wat betreft de aansluiting als overgang van net naar installatie, wordt de elektriciteitsaansluiting tot het net gerekend.⁷⁸ Dat geldt niet alleen met betrekking tot de verantwoordelijkheden en verplichtingen op het gebied van het netbeheer, maar ook met betrekking tot, bijvoorbeeld, de compensatieverplichtingen voor netbeheerders bij storingen in het net.⁷⁹

Vergelijkbare rechtspraak met betrekking tot de gasaansluiting is ons niet bekend.

3.2. Over de plaats van de aansluiting, het dichtstbijzijnde punt in het net en het spanningsniveau en diepe aansluitkosten

Er zijn regelmatig geschillen over de vraag of een afnemer is aangesloten op het net van TenneT in het geval een afnemer met het net van TenneT is verbonden via een transformatiestap en/of andere (gehuurde) infrastructuur. Een voorbeeld biedt het hiervoor aangehaalde geschilbesluit in de zaak

71. CBb 13 april 2011, ECLI:NL:CBB:2011:BQ3485, r.o. 5.2.

72. Zie hierover ook CBb 27 december 2016, ECLI:NL:CBB:2016:411, r.o. 3.2 en geschilbesluit in de zaak *Nij Altoena*, hiervoor aangehaald, randnummer 20.

73. De belastingdienst gaat bij de toepassing van de Wet belastingen op milieugrondslag (hierna: Wbm), waarin in de definitie van 'aansluiting' tevens wordt verwezen naar art. 16 WWOZ, primair uit van de WOZ-beschikking van de gemeente, maar kan bij het opleggen van de aanslag voor de energiebelasting afwijken van de WOZ-beschikking als deze duidelijk onjuist is. Art. 50, eerste lid, Wbm *juncto* art. 47, eerste lid, onder f, Wbm. Het is de bedoeling van de wetgever geweest dat de definitie van 'aansluiting' in respectievelijk de E-wet en de Wbm materieel dezelfde betekenis hebben. Zie *Kamerstukken II 1997/98*, 25 621, nr. 7, p. 75-76. Deze werkwijze van de Belastingdienst en relevante belastingrechtelijke jurisprudentie wordt door de ACM onder meer besproken in het geschilbesluit in de zaak *Nij Altoena*, hiervoor aangehaald, randnummers 34-38.

74. *Kamerstukken II, 1998/99*, 26 303, nr. 3, p. 18.

75. CBb 23 juli 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BX4120, r.o. 6.3.

76. Geschilbesluit in de zaak *Friesland Campina*, hiervoor aangehaald, randnummer 24.

77. CBb 30 april 2014, hiervoor aangehaald, r.o. 5.4.3. Zie voor een toepassing in de beschikkingspraktijk van de ACM het geschilbesluit van 7 augustus 2015, met zaaknummer 15.0360.12 (*Deltius/TenneT*), randnummer 36.

78. CBb 5 november 2003, ECLI:NL:CBB:2003:AO0894, r.o. 6.3. Zie hierover ook het eerste artikel, p. 156-157.

79. CBb 24 september 2014, ECLI:NL:CBB:2014:370 (*HoWo-123*), r.o. 5.1. Wat die compensatieverplichtingen voor storingen betreft, heeft de ACM – zoals hiervoor is opgemerkt – in het geschilbesluit in de zaak *Meerwind*, hiervoor aangehaald, bepaald dat een netbeheerder niet met een afnemer overeen mag komen dat die verplichtingen in zijn geheel niet gelden indien de afnemer een maatwerkaansluiting wil die niet redundant is uitgevoerd (waardoor storingen minder snel verholpen kunnen worden). De beroepsprocedure tegen dit geschilbesluit loopt nog.

Parenco, waarin Parenco stelde te zijn aangesloten op de afgaande 10 kV-zijde van een van Liander Infra gehuurde transformator en niet op het 150 kV-net van TenneT en aan die laatste dus ook geen aansluit- en transportkosten verschuldigd te zijn. Doorslaggevend bij dit soort geschillen is waar het overdrachtpunt van de aansluiting ligt. De locatie van het overdrachtpunt volgt, afhankelijk van de capaciteit van de aansluiting, respectievelijk uit de TCE (Bijlage A) danwel de afspraken die darover tussen de netbeheerder en de afnemer zijn gemaakt. De ACM bevestigde in het geschilbesluit in de zaak Parenco dat het overeengekomen overdrachtpunt op een WOZ-object van een derde (dus niet van de afnemer zelf) kan liggen mits die derde daarvoor toestemming heeft gegeven.⁸⁰ Daarvan was de ACM in het geschilbesluit in de zaak Century Aluminium Vlissingen niet gebleken.⁸¹ Daarnaast stelde de ACM in het geschilbesluit in de zaak Smals vast dat een overdrachtpunt ook kan liggen op een nog te bouwen werkeiland in het IJsselmeer, waardoor de netbeheerder verplicht werd om een aansluitverbinding te leggen door het IJsselmeer tot aan het overdrachtpunt van de aansluiting.⁸² Staat het overdrachtpunt éénmaal vast tussen partijen, dan kan daar niet zomaar van afgeweken worden. In het geschilbesluit in de zaken van Tata Steel en Nuon stelde de ACM vast dat het overdrachtpunt een fysiek punt is en dat de netbeheerder bij aansluitingen groter dan 10 MVA niet éézijdig kan besluiten om het overdrachtpunt te verplaatsen.⁸³ Het overdrachtpunt kan volgens de ACM alleen verplaatsen indien daarover overeenstemming is tussen de afnemer en de netbeheerder. In de zaak NXP heeft de ACM een eerder verleende ontheffing van de verplichting een netbeheerder aan te wijzen voor een net (een gesloten distributiesysteem)⁸⁴ van NXP ingetrokken toen zij erop werd gewezen dat dit net niet was aangesloten op het openbare net van de regionale netbeheerder Liander, maar op het net van TenneT, en het door NXP van Liander Infra gehuurde inkoopstation gekwalificeerd moest worden als een hulpmiddel bij het net van NXP.⁸⁵ De stelling dat een door een afnemer

gehuurd activum⁸⁶ geacht moet worden onderdeel uit te maken van het openbare net van de regionale netbeheerder werd ook verworpen in het besluit tot afwijzing van de ontheffing voor de aanwijzing van een netbeheerder in de zaak BP Europa⁸⁷ en het daaropvolgende geschilbesluit in de zaak Zenith.⁸⁸ Daarnaast oordeelde het CBB dat Stedin Chemours geen systeemdiensten in rekening kon brengen omdat de fabriek van Chemours niet rechtstreeks maar via een gesloten distributiesysteem was aangesloten op het openbare net van Stedin.⁸⁹ Sinds het tweede artikel zijn er ook richtinggeven- de uitspraken geweest met betrekking tot de bepaling in de E-wet dat iedere afnemer het recht heeft te worden aangesloten op het dichtstbijzijnde punt in het net met een bij zijn aansluiting behorend spanningsniveau.⁹⁰ In de E-wet wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen aansluitingen met een aansluitcapaciteit van ten hoogste 10 MVA en aansluitingen met een aansluitcapaciteit groter dan 10 MVA. Voor aansluitingen met een aansluitcapaciteit van ten hoogste 10 MVA geldt dat een afnemer wordt 'aangesloten op het dichtstbijzijnde punt in het net met een bij zijn aansluiting behorend spanningsniveau'. Voor aansluitingen groter dan 10 MVA geldt dat de afnemer wordt aangesloten op 'op het dichtstbijzijnde punt in het net waar voldoende netcapaciteit beschikbaar is'. In de TCE is uitgewerkt hoe het dichtstbijzijnde punt voor verschillende aansluitingen wordt bepaald.⁹¹ In 2013 heeft het CBB geoordeeld dat voor het bepalen van het dichtstbijzijnde punt in het net voor aansluitingen van ten hoogste 10 MVA moet worden uitgegaan van het gestandaardiseerde aansluitpunt op grond van de TCE.⁹² Dat is een belangrijke koerswijziging ten opzichte van de eerdere uitspraak in de zaak Windpark Zeeland I.⁹³ Daarin oordeelde het CBB dat alleen het spanningsniveau relevant was voor het bepalen van het dichtstbijzijnde punt. Aan de technische

80. Besluit van 26 augustus 2016 van de ACM, hiervoor aangehaald, randnummer 44.

81. Besluit van 4 februari 2016 van de ACM, met zaaknummer 15.0995.12, randnummer 18.

82. Geschilbesluit van 4 augustus 2015 van de ACM, met zaaknummer 15.0295.12.

83. Geschilbesluit van 9 oktober 2018 van de ACM, met zaaknummer ACM/17/024895 (*Tata Steel en Nuon/TenneT*), randnummers 42-48.

84. Zie uitgebreid over gesloten distributiesystemen, J. Eijkens, P. van Asperen & V. Lindijer, 'Net Anders – een overzicht van de ontwikkelingen van de regulering van private netten', *NTE* 2018, nr. 4, p. 110-116.

85. Besluit van 7 januari 2015 van de ACM, met zaaknummer 14.0661.14. Dit intrekkingsbesluit is door het CBB vernietigd bij uitspraak van 29 december 2015 (ECLI:NL:CBB:2015:445), maar uitsluitend op formele gronden, te weten omdat niet was gebleken dat NXP feitelijk onjuiste of onvolledige informatie heeft verstrekt aan NXP (r.o. 6.3).

86. Gehuurde transformatoren vormden ook een hoofdbestanddeel in de zaken rondom *Chemours*, waarover de Hoge Raad zich heeft uitgesproken in twee samenhangende arresten over natrekking van transformatoren en de verplichting tot het vestigen van een opstalrecht, zie HR 5 januari 2018, ECLI:NL:HR:2018:1 en HR 5 januari 2018, ECLI:NL:HR:2018:12. Zie J.W.A. Biemans, 'Annotatie bij HR 5 januari 2018, ECLI:NL:HR:2018:1 en HR 5 januari 2018, ECLI:NL:HR:2018:12', *NTE* 2018, nr. 3.

87. Besluit van 30 november 2015 van de ACM, met zaaknummer 14.0228.30.

88. Besluit van 25 november 2016 van de ACM, met zaaknummer 16.0816.12.

89. CBB 29 augustus 2017, ECLI:NL:CBB:2017:352, r.o. 5. Het CBB verwijst daarbij naar zijn uitspraak in de *Dow*-zaak van 23 juli 2012, hiervoor aangehaald. Zoals besproken in het eerste art. (p. 158-159) is *Dow* aangesloten op een particulier net van de producent Elsta.

90. Art. 27, tweede lid, aanhef en onderdeel d, E-wet.

91. Art. 2.2.2, 2.3.3.c en bijlage A.1-A.7 TCE.

92. CBB 25 januari 2013, ECLI:NL:CBB:2013:BY9666, BY9668 en BY9670, r.o. 6.5 en bevestigd in CBB 15 januari 2014, ECLI:NL:CBB:2014:9.

93. CBB 22 oktober 2008, ECLI:NL:CBB:2008:BG3834.

geschiktheid van dat punt werd voorbijgegaan.⁹⁴ Voor aansluitingen met een aansluitcapaciteit groter dan 10 MVA heeft de ACM vastgesteld dat de netbeheerder bij het bepalen van het aansluittarief niet alleen rekening moet houden met de vraag of op een punt voldoende netcapaciteit beschikbaar is, maar ook met 'de integriteit en het functioneren (en dus de betrouwbaarheid en veiligheid)' van het desbetreffende net, waarbij in lijn met de hiervoor aangehaalde jurisprudentie relevant is het punt dat technisch gezien redelijkerwijs geschikt is voor de aansluiting.⁹⁵

Verder oordeelde het CBB in 2014 dat 'een bij zijn aansluiting behorend spanningsniveau' niet betekent op hetzelfde spanningsniveau: 'Leidend is de aansluitcapaciteit, uitgedrukt in MVA, en niet het spanningsniveau. Deze omschrijving laat de ruimte om in de TCE vast te stellen welk spanningsniveau bij een bepaalde aansluitcapaciteit past vanuit het oogpunt van de tariefsystematiek voor standaardaansluitingen (tarifiering op grond van de gestandaardiseerde gemiddelde kosten van aansluitingen in dezelfde categorie). Het concrete aansluitpunt dat de basis is voor het aansluittarief wordt bepaald aan de hand van artikel 2.3.3.C TCE en bijlage A TCE'.⁹⁶ Het kan zijn dat uit bijlage A bij de TCE meerdere geschikte aansluitpunten volgen, 'maar van deze punten is slechts één het dichtstbijzijnde. De netbeheerder moet dat punt [nemen] als basis voor het aansluittarief en kan niet kiezen voor één van de andere punten'.⁹⁷

Op grond van de E-wet heeft de afnemer voorts ook het recht op een aansluiting op het door hem gewenste spanningsniveau, tenzij dit om technische redenen redelijkerwijs niet van de netbeheerder kan worden verlangd.⁹⁸ In het geschilbesluit in de zaak Notos Wind⁹⁹ kwam de reikwijdte van deze bepaling aan de orde alsook de vraag hoe deze bepaling zich verhoudt tot de hiervoor omschreven systematiek van aansluiting op het dichtstbijzijnde punt in het net met een spanningsniveau behorend bij de aansluitcapaciteit. De ACM oordeelde dat bij de toepassing van art. 27, tweede lid, aanhef en onderdeel a, E-wet de koppeling tussen de aansluitcapaciteit en een punt met een daarbij behorend spanningsniveau op verzoek van de afnemer wordt losgelaten. De onderdelen a en d van art. 27, tweede lid, E-wet kunnen dus volgens de ACM niet tegelijk of naast elkaar worden toegepast. Vervolgens stelde de ACM vast dat art. 27, tweede lid, aanhef en onderdeel a, E-wet een afnemer niet het recht geeft op elk gewenst spanningsniveau: 'Een aansluiting op een door een afnemer gewenst spanningsniveau kan alleen worden gerealiseerd indien (1) dat technisch gezien re-

delijkerwijs van de netbeheerder verlangd kan worden, (2) er op het gewenste aansluitpunt voldoende capaciteit beschikbaar is en (3) het aansluitpunt technisch gezien ook redelijkerwijs geschikt is voor de aansluiting'.¹⁰⁰

Het verzoek van Notos Wind om een aansluiting op een afwijkend netvlak mocht volgens ACM door de netbeheerder worden afgewezen, omdat Notos Wind 'slechts' had verzocht om aansluiting op een afwijkend netvlak binnen hetzelfde spanningsniveau en niet om een aansluiting op een afwijkend spanningsniveau.¹⁰¹ In dit verband merken wij op dat een spanningsniveau vanuit (tarief)reguleringsperspectief kan bestaan uit verschillende netvlakken.

In het geschilbesluit in de zaak Teunissen + Berendse is door de ACM bevestigd dat de wettelijke systematiek voor standaardaansluitingen tot en met 10 MVA de netbeheerders ruimte laat om bij de daadwerkelijke aanleg af te wijken van de standaard situatie in de TCE op het moment van de aanvraag die dient als basis voor de berekening van de aansluittarieven. Echter, deze ruimte is door de ACM in dit besluit ook ingeperkt. In deze zaak was sprake van een net dat in de periode tussen de aanvraag voor en aanleg van een nieuwe aansluiting was uitgebreid. De netbeheerder moest bij de berekening van de hoogte van de (eenmalige) aansluitkosten uitgaan van de geringere lengte van de benodigde aansluitkabels op het moment van realisatie, omdat aansluitvergoedingen niet mogen bijdragen aan investeringen in het net (de hierna te bespreken zogenoemde diepe aansluitkosten).¹⁰²

In de Gaswet is voor aansluitingen met een aansluitcapaciteit van ten hoogste 40m³(n) per uur geen bepaling opgenomen die afnemers het recht geeft om op het dichtstbijzijnde punt te worden aangesloten, maar de Tarieencode Gas (TCG) schrijft wel voor dat bij het bepalen van de lengte van de aansluitleiding voor de eenmalige aansluitvergoeding voor dergelijke aansluitingen 'het dichtstbijzijnde punt in het gastransportnet met een drukniveau dat tenminste gelijk is aan de leveringsdruk' moet worden gebruikt.¹⁰³ Voor aansluitingen met een capaciteit groter dan 40m³(n) per uur is in de Gaswet geregeld dat de netbeheerder tot taak heeft om afnemers te voorzien van een aansluiting 'op het dichtstbijzijnde punt van het gastransportnet met een voor die aansluiting geschikte druk en voldoende capaciteit'.¹⁰⁴ De toevoeging van geschikte druk en voldoende capaciteit beoogt de netbeheerder in staat te stellen rekening te blijven houden met die plaats in het net die uit het oogpunt van veiligheid, betrouwbaarheid en/of doelmatigheid het beste is.¹⁰⁵ Voor zover ons bekend

94. Zie hierover ook het tweede artikel, p. 159.

95. Besluit van 6 juli 2016 van de ACM, met zaaknummer 16.0181.12 (*Dobbestroom/TenneT*), randnummers 45 en 46.

96. CBB 15 januari 2014, ECLI:NL:CBB:2014:10, r.o. 6.

97. Idem.

98. Art. 27, tweede lid, aanhef en onderdeel a, E-wet.

99. Geschilbesluit van 24 januari 2018 van de ACM, met zaaknummer 17.0765.12 (*Notos Wind/Liander*).

100. Idem, randnummer 44.

101. Idem, randnummer 48.

102. Geschilbesluit van 22 december 2014 van de ACM, met zaaknummer 14.0490.12 (*Teunissen + Berendse/Westland*), randnummer 61.

103. Art. 2.5.2.7 TCG.

104. Art. 10, zesde lid, aanhef en onderdeel b, Gaswet.

105. *Kamerstukken II* 2009/10, 31 904, nr. 58, p. 2 en *Kamerstukken I* 2009/10, 31 904, nr. D, p. 27.

is er geen richtinggevendende beschikkingspraktijk of jurisprudentie over het bepalen van het dichtstbijzijnde punt in het net voor gasaansluitingen. Aangezien de bepalingen inhoudelijk weinig verschillen, zal ook bij gasaansluitingen gekeken moeten worden naar de technische geschiktheid van het aansluitpunt.

De E-wet bepaalt dat 'aanpassingen in het net die verband houden met het maken van een aansluiting' voor rekening komen van de netbeheerder.¹⁰⁶ Netbeheerders mogen investeringen in het net die verband houden met het maken van een aansluiting (diepe aansluitkosten) dus niet doorberekenen aan afnemers. In de zaak *Euromax* oordeelde het CBB dat het geen aanknopingspunten zag voor het standpunt dat het verbod op het doorberekenen van diepe aansluitkosten aan afnemers 'alleen van toepassing is op aansluitingen tot en met 10 MVA (standaardaansluitingen) en niet op (bijzondere) aansluitingen groter dan 10 MVA. Dit is uit de tekst noch uit de totstandkomingsgeschiedenis van deze bepaling af te leiden'.¹⁰⁷ Diepe aansluitkosten worden dus niet via de aansluittarieven, maar via de transporttarieven vergoed. Op deze wijze wordt voorkomen dat afnemers dubbel betalen voor (delen van) hun aansluiting.¹⁰⁸

Hoewel een vergelijkbare bepaling in de Gaswet ontbreekt, voorziet de tariefregulering voor de aansluit- en transportkosten gas er ook in dat de netbeheerders geen dubbele vergoeding krijgen.¹⁰⁹

4. Over de regulering van de aansluittarieven

Net als de transporttarieven worden de aansluittarieven elektriciteit en gas door de ACM gereguleerd. Voor enige inkadering verwijzen de E-wet en de Gaswet naar de twee ministeriële regelingen met betrekking tot onder meer tariefstructuren.¹¹⁰ De daadwerkelijke concretisering van de tariefstructuren, waaronder de structuur voor de aansluittarieven, is te vinden in de op grond van de E-wet en de Gaswet door de ACM vastgestelde TCE en TCG. Anders dan de Gaswet, bevat de E-wet in art. 27 een

aantal uitgangspunten voor de tariefstructuren, waarvan een aantal zoals hiervoor besproken regelmatig tot geschillen aanleiding heeft gegeven. Daarnaast bepaalt art. 28, eerste lid, van de E-wet dat het aansluittarief uitsluitend betrekking heeft op 'a. het verbreken van het net van de desbetreffende netbeheerder om een fysieke verbinding van de installatie van een afnemer met dat net tot stand te brengen, b. het installeren van voorzieningen om het net van de desbetreffende netbeheerder te beveiligen en beveiligd te houden en c. het tot stand brengen en in stand houden van een verbinding tussen de plaats waar het net verbroken is en de voorzieningen om het net te beveiligen'. Het aansluittarief dient daarmee alleen ter dekking van kosten voor de 'knip', de verbinding en de beveiliging. Diepe aansluitkosten mogen, zoals hiervoor aangehaald, niet in rekening worden gebracht.¹¹¹

Bij de aansluittarieven elektriciteit en gas bestaat er een onderscheid tussen zogenoemde standaardaansluitingen en maatwerkaansluitingen.¹¹² Voor de verschillende typen standaardaansluitingen zijn de aansluitwijzen precies uitgewerkt in de TCE en in beperktere mate in de TCG.¹¹³ Voor elektriciteit geldt dat maatwerk bij aansluitingen tot 10 MVA alleen mogelijk is voor zover de TCE daarvoor de ruimte biedt.¹¹⁴ Voor een elektriciteitsaansluiting met een aansluitcapaciteit van meer dan 10 MVA kan de afnemer ervoor kiezen om de aansluiting door een derde te laten aanleggen.¹¹⁵ Een aansluiting van meer dan 10 MVA mag ook door een derde worden gewijzigd, verwijderd, of onderhouden.¹¹⁶ Het beheer van de aansluiting moet evenwel altijd door de netbeheerder worden verricht. Dat betekent overigens niet dat de netbeheerder automatisch ook de eigenaar van de aansluiting wordt. Wie de eigendom in een concreet geval heeft, is een apart civielrechtelijk vraagstuk.¹¹⁷

De TCE en TCG bevatten daarnaast een onderscheid tussen eenmalige aansluittarieven en periodieke aansluitvergoedingen. Eenmalige aansluittarieven dienen ter dekking van de kosten voor een nieuwe aansluiting en periodieke aansluitvergoedingen voor de kosten voor het in stand houden van de aansluiting.¹¹⁸ De zaak *Global Switch*¹¹⁹ was een van de aanleidingen voor een per 1 januari 2018 in werking tredende wijziging van de TCE en TCG ter bevordering van de transparantie in de periodieke

106. Art. 27, tweede lid, onderdeel e, E-wet.

107. CBB 6 februari 2013, ECLI:NL:CBB:2013:BZ4348, r.o. 6.4.

108. Zie het geschilbesluit in de zaak *Teunissen + Berendse*, hiervoor aangehaald, randnummer 61.

109. Volledigheidshalve merken wij in dit verband op dat de ACM in de geschilbesluiten van 24 mei 2016, met onder meer zaaknummer 15.1202.12, heeft uitgemaakt dat er wel een wettelijke basis is om een transporttarief bij invoeders van biogas in rekening te brengen, maar dat de TCG daarin (thans) niet voorziet.

110. Art. 26b, eerste lid, E-wet en art. 12, eerste lid, Gaswet. Het betreft de ministeriële Regeling inzake tariefstructuren en voorwaarden elektriciteit en de ministeriële Regeling inzake tariefstructuren en voorwaarden gas. Over (het ontbreken van) de toegevoegde waarde van deze 'metastructuur', zie V.P. Aarts, 'De I&I-wet; een persoonlijke interventie', *NTE* 2004, nr. 6.

111. Zie de uitspraak van het CBB in de zaak *Euromax*, hiervoor aangehaald, r.o. 6.4.

112. Als gezegd zijn standaardaansluitingen aansluitingen met een capaciteit van ten hoogste 10 MVA voor elektriciteit en 40m³(n) per uur voor gas.

113. Zie bijlage A TCE en bijlage A TCG.

114. Bijvoorbeeld op de voet van art. 2.3.3a, onderdeel b, TCE.

115. Art. 16c, eerste lid, E-wet.

116. Art. 16c, vijfde lid, E-wet.

117. CBB 22 maart 2013, ECLI:NL:CBB:2013:BZ7839.

118. Zie art. 2.2.1 TCE en art. 2.5.1.6 TCG.

119. CBB 1 februari 2012, ECLI:NL:CBB:2012:BV7089, als vervolg op CBB 17 juni 2008, ECLI:NL:CBB:2008:BD5973.

aansluitvergoedingen voor maatwerkaansluitingen.¹²⁰

De kosten voor de aansluitdienst worden meegenomen in de vaststelling van de toegestane inkomsten per netbeheerder door de ACM (de basis voor de aansluit- en transporttarieven).¹²¹ Daartoe beschrijft de ACM de methode van regulering in zogenoemde methodebesluiten voor meerdere jaren.¹²² De ACM gebruikt het systeem van maatstafconcurrentie, een vorm van benchmarking waarbij prestaties van de netbeheerders in eerdere jaren met elkaar worden vergeleken. De netbeheerders krijgen alleen hun efficiënte kosten vergoed, inclusief een redelijk geoordeeld rendement.¹²³ Voor een goede toepassing van het systeem van maatstafconcurrentie moeten de prestaties van de netbeheerders onderling vergelijkbaar zijn. Ook voor de aansluitdienst is over die vergelijkbaarheid wel eens discussie ontstaan in het kader van de beroepen tegen methodebesluiten.¹²⁴

5. Vooruitblik: op weg naar het vierde artikel

Een aansluiting hebben en daarmee afnemer zijn is een belangrijke voorwaarde voor toegang tot de energiemarkt. Het is dan ook geen verrassing dat er veel over het begrip aansluiting wordt geprocedeerd. Die procedures geven richting aan het aansluitingsbegrip. Zoals uit dit artikel blijkt is, is over een aantal onderwerpen in jurisprudentie van de afgelopen bijna tien jaar meer duidelijkheid ontstaan. Dit betreft in ieder geval de kwalificatie van netkoppelingen als aansluitingen, de wijze waarop de aansluittarieven op basis van het dichtstbijzijnde punt in het net moeten worden berekend en de mate waarin meerdere leveranciers op dezelfde aansluiting kunnen worden gecontracteerd. Er blijft echter ook een flink aantal onderwerpen dat nog nader beslecht moet worden voordat zij uitkristalliseren. Hierbij gaat het wat ons betreft in ieder geval om de rol van de WOZ-afbakening in het kader van het aansluiting- en afnemersbegrip en de reikwijdte van de aansluitplicht. Ook komt

er wellicht meer duidelijkheid over de vraag of het categorisch uitsluiten van compensatievergoeding bij maatwerkaansluitingen is toegestaan. Daarnaast zal naar verwachting in de komende tijd de regulering van de nettarieven gas, waaronder de aansluitdienst, veel aandacht krijgen in het kader van de operatie waarmee Nederland van het gas af moet en, bijvoorbeeld, gastransportnetten versneld moeten worden afgeschreven, omdat deze (vooral nog) niet grootschalig gebruikt kunnen worden voor waterstof en/of groen gas. Ook doen zich alerhande ontwikkelingen voor op het gebied van aansluitingen op warmtenetten.

Wat betreft ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving is belangrijk dat er opnieuw¹²⁵ een poging wordt gedaan om de volledige E-wet en Gaswet te vervangen door een integrale en gemoderniseerde Energiewet. Deze nieuwe Energiewet moet de energietransitie zo goed mogelijk faciliteren en bijdragen aan het Nederlandse streven om van het gas af te gaan. De modernisering van wet- en regelgeving vindt plaats in vier wetgevingstranches.¹²⁶ De eerst volgende tranche is de eerste versie van de nieuwe Energiewet. De Energiewet verduidelijkt [...] rollen en verantwoordelijkheden [...]. Daarnaast vraagt de energietransitie om meer flexibiliteit in het systeem om de betrouwbaarheid en betaalbaarheid van de Nederlandse elektriciteitsvoorziening op peil te houden. Het doel is te komen tot wetgeving die de transitie naar een duurzame energieuishouding optimaal ondersteunt.' In het voorjaar van 2019 is er hopelijk meer duidelijk over de inhoud van de Energiewet. Vervolgens zal medio 2020 een wetsvoorstel worden ingediend om het Europese clean energy package in deze nieuwe Energiewet te implementeren. In 2021 verwacht de minister van EZK via een wetsvoorstel de meer complexe punten uit het Regeerakkoord en Klimaat- en Energieakkoord in onder meer de Energiewet te regelen. Dat gaat dan bijvoorbeeld om het techniekneutrale warmterecht. Los van de precieze inhoud, staat voor ons als een paal boven water dat dit omvangrijke wetgevingstraject impact gaat hebben op de aansluitingspraktijk.

Alles bij elkaar genomen, verwachten wij dus niet dat de lezer van dit tijdschrift opnieuw bijna tien jaar moet wachten op een nieuw artikel over de aansluiting. Wat ons betreft maken wij ons op voor artikel deel vier.

120. Zie het besluit van 5 oktober 2017 van de ACM, met zaaknummer ACM/2017/205567, tot wijziging van de TCE betreffende de periodieke aansluitvergoedingen van maatwerk aansluitingen (*Stcrt.* 2017, nr. 61133). In dit besluit is door de ACM onder meer (opnieuw) bevestigd dat onder 'in stand houden' zowel het beheer als de vervanging van de aansluiting wordt begrepen.

121. Anders dan gesuggereerd in de art. 41c, eerste lid, E-wet en 81c, eerste lid, Gaswet stelt de ACM niet de tarieven zelf vast.

122. Zie de art. 41, eerste lid, E-wet en 81, eerste lid, en 82, tweede lid, Gaswet. De huidige methodebesluiten hebben een looptijd van vijf jaar, van 2017 tot en met 2021.

123. Zie hierover J.E. Janssen, 'What the WACC?', *NTE* 2017, nr. 3.

124. Vgl. Cbb 5 maart 2015, ECLI:NL:CBB:2015:45, paragrafen 2 en 6. Het gaat de reikwijdte van dit artikel te buiten om verder op dit onderwerp in te gaan.

125. De vorige poging was het wetsvoorstel STROOM. Dat wetsvoorstel strandde op 22 december 2015 in de Eerste Kamer. Zie verslag van de vergadering van 22 december 2015, 2015/16, nr. 15. Zie uitgebreid over het wetsvoorstel STROOM, *NTE* 2015, nr. 3/4.

126. *Kamerstukken I* 2017/18, 30 196, G.